

นิพนธ์ต้นฉบับ

ความหลากหลายของพรรณไม้สกุลมะเดื่อในสังคมป่าภูเขาหินปูนพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย

The Diversity of *Ficus* L. in Plant Community of Limestone Hills in central Thailand

ภานุมาศ จันทร์สุวรรณ¹ และยุธธนา ทองบุญเกื้อ²
Bhanumas Chantarasuwan¹ and Yutthana Thongboonkua^{2*}

รับต้นฉบับ 7 มี.ค. 2561

รับลงพิมพ์ 2 พ.ค. 2561

บทคัดย่อ

การศึกษความหลากหลายของพรรณไม้สกุลมะเดื่อในพื้นที่เขาหินปูนเขตภาคกลางของประเทศไทย มีเป้าหมายเพื่อต้องการทราบชนิดไม้มะเดื่อที่ขึ้นอยู่ในสังคมภูเขาหินปูน และทราบสถานภาพของแต่ละชนิด โดยเลือกพื้นที่เก็บข้อมูลจำนวน 5 พื้นที่ จาก 3 จังหวัด ได้แก่ สระบุรี 2 พื้นที่, ลพบุรี 2 พื้นที่และ นครสวรรค์ 1 พื้นที่ ได้ดำเนินการสำรวจจำนวนชนิดที่พบตามเส้นทางสำรวจ และนับจำนวนของแต่ละชนิดที่พบ เก็บตัวอย่างเพื่อนำไปจำแนกชนิด และจัดสถานภาพของแต่ละชนิด ผลการศึกษาพบ ไม้สกุลมะเดื่อ 17 ชนิด เป็นไม้ประจำถิ่น 16 ชนิด และไม้ต่างถิ่นหนึ่งชนิดคือ โปศรีมหาโพ (*Ficus religiosa*) สถานภาพของไม้สกุลมะเดื่อส่วนใหญ่มีสถานภาพ มีความเสี่ยงต่ำต่อการสูญพันธุ์ (Least Concern: LC) ยกเว้นสองชนิด ที่มีจำนวนประชากรน้อย และถูกจัดให้อยู่ในสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ (EN) คือ *Ficus alongensis* และ โปก้านไบชน (*Ficus pubipetiola*)

คำสำคัญ: การใช้ประโยชน์พื้นบ้าน มะเดื่อ ป่าเขาหินปูน

ABSTRACT

The present study aims at knowing the diversity of *Ficus* L. in plant community of limestone hills in central Thailand and the current conservation status of the present species. The study was undertaken in five localities covering three provinces of central Thailand in which two localities located in Saraburi, two localities located in Lopburi and one locality located in Nakhon Sawan. Data were collected by counting the number of species along the survey route; samples were collected for species identification and further classifying of the conservation status. The results show that there are seventeen species present in the plant community of the limestone hills in central Thailand. Among these, sixteen species are native with only one introduced species namely *Ficus religiosa*. The majority of present *Ficus* L. are listed as Least concern (LC), whereas the two rare *Ficus alongensis* and *Ficus pubipetiola* are categorized as Endangered species.

Key words: Ethnobotany, Fig Trees, Status

¹พิพิธภัณฑสถานชาติวิทยา องค์การพิพิธภัณฑสถานชาติ เทคโนธานี คลองหลวง ปทุมธานี 12120

²วนอุทยานถ้ำเพชร-ถ้ำทอง ดาตลี นครสวรรค์ 60140

*Corresponding author: E-mail: b.chantarasuwan@gmail.com

บทนำ

สังคมป่าบนเขาหินปูน เป็นอีกสังคมที่มีสภาพแตกต่างจากสังคมชนิดอื่น ดินตื้น และมีข้อจำกัดเรื่องความชื้น สิ่งมีชีวิตมีการปรับตัวให้เข้ากับความแห้งแล้งและขาดแคลน พรรณพืชส่วนใหญ่เป็นพืชทนแล้ง ลำต้นมักแคระแกร็น และจากสภาพพื้นที่อันทุรกันดารนี้ สิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่จึงเป็นกลุ่มหายาก (Santisuk, 1989) มีรายงานการค้นพบพืชและสัตว์ใหม่ ๆ อยู่บ่อยครั้ง ดังเช่น Thapyai *et al.* (2006) รายงานการพบ *Dioscorea pseudotomentosa* Prain & Burkill พืชสถานภาพถูกคุกคามพื้นที่เขาหินปูนจากภาคกลางของไทย นอกจากนี้ Pooma *et al.* (2005) รายงานชนิดพรรณพืชที่ถูกคุกคามในประเทศไทย พบหลายชนิดอาศัยในพื้นที่เขาหินปูน Chalermglin *et al.* (2008) ได้รายงานเรื่องพรรณไม้ถิ่นเดียว การอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์ พบไม้หลายชนิดขึ้นเฉพาะพื้นที่เขาหินปูน จึงเป็นการยืนยันว่าพื้นที่เขาหินปูนมีความสำคัญในเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ อย่างไรก็ตามมีรายงานเกี่ยวกับมะเดื่อในสังคมป่าเขาหินปูนน้อยมาก และส่วนใหญ่มักแฝงอยู่ในโครงการศึกษาวิจัยอื่น ๆ เช่น การศึกษาเกี่ยวกับมะเดื่อในชั้นย่อย *Urostigma* โดย Chantarasuwan *et al.* (2013) พบมะเดื่อชนิดใหม่สองชนิดจากพื้นที่เขาหินปูนของประเทศไทยและอินโดนีเซีย

พรรณไม้สกุลมะเดื่อ (*Ficus* L.) เป็นพืชสกุลหนึ่งในวงศ์ *Moraceae* พบขึ้นกระจายในเขตร้อนทั่วโลก มีประมาณ 735 ชนิด (Berg and Corner, 2005) โดยมีลักษณะเด่นคือ เป็นไม้ต้น หรือเป็นไม้เลื้อยที่มักมีรากพิเศษออกตามข้อเพื่อเกาะไต่ตามต้นไม้อื่น หรือ บางครั้งดำรงชีพแบบ ไทรพัน เปลือกต้นเรียบ สีเทา น้ำตาลอ่อน หรือน้ำตาลเข้ม มีช่องอากาศ (lenticel) กระจายทั่วเปลือก ตามกิ่งมักมีรอยแผลเป็นวงรอบ อันเกิดจากรอยของหุบที่หลุดร่วงไป

การจำแนกไม้สกุลมะเดื่อ Berg (2003) ได้จำแนกไม้สกุลนี้ออกเป็น 6 สกุลย่อย ตามลักษณะทางสัณฐานวิทยา คือ 1) สกุลย่อย *Urostigma* 2) สกุลย่อย *Pharmacosycea* 3) สกุลย่อย *Ficus* 4) สกุลย่อย *Synocia* 5) สกุลย่อย *Sycidium* และ 6) สกุลย่อย *Sycomorus* การใช้ประโยชน์ ไม้สกุลมะเดื่อ เป็นอาหาร ยาสมุนไพร ไม้ประดับ และยังเกี่ยวข้องกับความเชื่อและวัฒนธรรม จึงกล่าวได้ว่า ไม้สกุลนี้มีประโยชน์เป็นอย่างมากต่อมนุษย์ มะเดื่อฝรั่ง (*Ficus carica* L.) เป็นหนึ่งในมะเดื่อที่นิยม และมีการเพาะปลูกเพื่อบริโภคมายาวนานกว่า 5000 ปี (Goor, 1956) ในแถบเอเชีย ต้นโพธิ์ (*F. religiosa* L.) มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อและศรัทธาของชาวพุทธและชาวฮินดู มาไม่น้อยกว่า 2500 ปี (Berg and Corner, 2005)

ด้านนิเวศวิทยา ไม้สกุลมะเดื่อมีบทบาทเป็น Key stone species คือเป็นชนิดที่มีความสำคัญที่คอยค้ำจุนสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในระบบนิเวศ (Masuthon, 1979; Chantarasuwan., 2009) ในแต่ละปีไม้ในสกุลนี้ออกผลอย่างมากมายเพื่อเป็นอาหารแก่สัตว์ป่า โดยเฉพาะช่วงฤดูแล้งที่ขาดแคลนอาหาร ไม้ผลชนิดอื่นไม่ออกผลก็ได้ ไม้สกุลมะเดื่อที่ยังคงออกผลให้เหล่าสรรพสัตว์ได้ดำรงชีพอยู่ได้ ซึ่งการปรากฏอยู่ของพืชกลุ่มนี้จะช่วยบ่งชี้ถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าได้ (Chantarasuwan *et al.*, 2006) ดังนั้น วัตถุประสงค์ ของการศึกษาครั้งนี้เพื่อต้องการสำรวจและรวบรวมความหลากหลายชนิดของมะเดื่อ และศึกษาการใช้ประโยชน์มะเดื่อในพื้นที่เขาหินปูนของประเทศไทย

อุปกรณ์และวิธีการ

พื้นที่ศึกษา

พื้นที่สำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนามพรรณไม้สกุลมะเดื่อ ในพื้นที่เขาหินปูนเขตภาคกลาง 3 จังหวัดรวมทั้งสิ้น 5 พื้นที่ ได้แก่ 1. จังหวัดสระบุรี (วัดพระพุทธบาท อำเภอมะขาม และ วัดเขาหวงถ้ำนารายณ์)

อำเภอเฉลิมพระเกียรติ) 2. จังหวัด ลพบุรี (วัดเขาสมอคอน อำเภอท่าม่วง และวัดป่าภักตร์ปิยาราม อำเภอเมือง)

3. จังหวัดนครสวรรค์ (เขาสอนเคือ อำเภอตากถ์)

การเก็บข้อมูล

1. การตรวจเอกสารและการเตรียมการรวบรวมข้อมูลทางวิชาการ หนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ จากห้องสมุด หรือจาก Internet เพื่อนำมาเป็นเอกสารในการอ้างอิง และเป็นข้อมูลสำหรับศึกษา

2. ตำรวจไม้สกุลมะเดื่อภาคสนาม เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการเดินสำรวจตามเส้นทาง บันทึกรายชื่อยุติและจำนวนที่พบ และเก็บตัวอย่างเพื่อทำพรรณไม้อ้างอิงพร้อมบันทึกภาพชนิดมะเดื่อที่สำรวจพบไว้เป็นหลักฐานสำหรับการจำแนกชนิด

3. การวิเคราะห์ข้อมูลและจำแนกชนิด

3.1 การจำแนกชนิดไม้สกุลมะเดื่อโดยนำตัวอย่างพรรณไม้ไปตรวจสอบหาชื่อที่ถูกต้อง โดยยึดตำราของ Berg & Corner (2005) Berg *et al.* (2011) เป็นหลัก และเปรียบเทียบกับตัวอย่างอ้างอิงใน หอพรรณไม้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช

3.2 การจัดสถานภาพชนิดมะเดื่อที่พบ โดยใช้เกณฑ์ตาม IUCN red list of threaten species Categories and Criteria version 3.1 (IUCN, 2017)

ผลและวิจารณ์

1. ความหลากหลายชนิดมะเดื่อในพื้นที่ภูเขาหินปูนภาคกลาง

จากการสำรวจความหลากหลายของไม้สกุลมะเดื่อในภูเขาหินปูนในพื้นที่ทั้ง 5 แห่ง เป็นระยะเวลา 2 ปี จำนวน 10 ครั้ง พบไม้สกุลมะเดื่อจำนวน 17 ชนิด (Table 1 and Figure 1) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 *Ficus alongensis* Gagnep.

ไม้ต้น ผลัดใบ สูงได้ถึง 15 ม. ใบรูปรีหรือรีแกมขอบขนาน ปลายแหลม ขอบเรียบ ฐานแหลมหรือมน ผิวเกลี้ยงทั้งสองด้าน แผ่นใบกว้าง 1.5 – 5 ซม. ยาว 5 -11.5 ซม. เส้นใบ 7 – 13 คู่ที่ฐานยาวถึง 1/6 – 1/4 เท่า

ของความยาวแผ่นใบ เส้นกลางใบและเส้นใบขนานทั้งสองด้าน หน่วยผลออกเป็นคู่ตามซอกใบหรือกิ่ง รูปกลมเป็น ขนาดตอนสด 0.5 – 0.8 ซม. ไม่มีก้าน

1.2 *Ficus anastomosans* Wall. ex Kurz (เดื่อแห)

ไม้พุ่ม สูงได้ถึง 3 ม. มักทอดเลื้อย ใบเรียงสลับระนาบเดียว รูปไข่ มักไม่สมมาตร ขอบหยักเว้า แผ่นใบกว้าง 1.5 – 7 ซม. ยาว 3 – 10 ซม. มีขนสาขาคายปกคลุม หน่วยผลเกือบกลม มีก้านผลยาว 0.2 -2 ซม. ออกเป็นคู่ตามซอกใบ หรือ ตามกิ่ง สุกสีส้ม

1.3 *Ficus benjamina* L. (ไทรย้อยใบแหลม)

ไม้ต้น บางครั้งเป็นไทรพัน สูงถึง 25 ม. มีรากช้อยตามกิ่งและลำต้น ปลายยอดทิ้งห้อยลง ใบรูปไข่แกมรี เรียงสลับ ผิวเกลี้ยงทั้งสองด้าน ปลายเรียวแหลม โคนทู่ เส้นใบย่อยขนาน แผ่นใบกว้าง 2.5 – 4 ซม. ยาว 4.5 – 8.5 ซม. ก้านใบยาว 0.8 – 1 ซม. หน่วยผลรูปไข่กลับ ไม่มีก้านออกเป็นคู่ตามซอกใบ ผิวเกลี้ยงสุกสีดำ

1.4 *Ficus concinna* (Miq.) Miq. (ไทร)

ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 25 ม. ใบเรียงสลับวนรอบกิ่ง รูปรีหรือรีแกมขอบขนาน ปลายแหลม ผิวเกลี้ยง แผ่นใบกว้าง 2 – 4.5 ซม. ยาว 5.5 -10.5 ซม. เส้นใบ 11 – 15 คู่ เส้นกลางใบและเส้นใบขนานทั้งสองด้านและมีสีขาวเด่นสะดุดตา หน่วยผลออกเป็นคู่ตามซอกใบหรือกิ่งหรือเป็นกระจุกบนเคือย จำนวนถึง 4 ผลบนเคือย เริ่มสุกสีชมพู สุกอมสีชมพูแกมดำ

1.5 *Ficus curtipes* Corner (ไทรหิน)

ไทรพันขนาดใหญ่หรือบางครั้งเป็นไม้ต้น สูงถึง 30 ม. ใบรูปหอกกลับแกมขอบขนาน เรียงสลับวนรอบกิ่ง ปลายใบกลม ฐานแหลมหรือทู่ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นใบ 8 – 10 คู่ เส้นใบย่อยขนาน แผ่นใบกว้าง 3.5 – 5 ซม. ยาว 11 – 20 ซม. หน่วยผลรูปทรงกลม ไม่มีก้าน ออกเป็นคู่ตามซอกใบหรือตามกิ่ง สุกสีเหลืองถึงส้มแกมแดง

1.6 *Ficus drupacea* Thunb. (ลุงขน)

ไทรพันธ์หรือไม้ต้น สูงถึง 25 ม. ใบเรียงเวียน แผ่นใบรูปขอบขนานหรือรูปไข่แกมขอบขนาน หรือรูปไข่กลับ กว้าง 5 – 10 ซม. ยาว 9.5 – 15 ซม. ปลายเป็นติ่งแหลม ฐานกลมหรือเว้าเล็กน้อย ผิวใบอ่อนมีขนขุยสีซีดถึงสีน้ำตาลปกคลุมทั้งสองด้าน ใบแก่ผิวใบด้านบนเกลี้ยงหรือมีขนเฉพาะบริเวณเส้นกลางใบ เส้นใบ 6 – 10 คู่ หน่วยผลรูปขอบขนาน ไม่มีก้าน ออกเป็นคู่ตามซอกใบ หรือตามกิ่ง สุกสีส้มแกมเหลือง

1.7 *Ficus glaberima* Blume subsp. *siamensis* (Corner) C.C.Berg (โพหิน)

ไม้ต้นหรือไทรพันธ์ สูงถึง 15 ม. ใบเรียงสลับรูปไข่ ปลายเรียวแหลม ฐานมนหรือเว้า ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นใบ 8 – 10 คู่ แผ่นใบกว้าง 5.5 – 9.5 ซม. ยาว 7 – 18 ซม. หน่วยผลรูปทรงกลมมีก้านยาว ออกเป็นคู่ตามซอกใบ ผิวเกลี้ยง สุกสีเหลืองแกม

1.8 *Ficus maclellandii* King (ไทรช้อย)

ไม้ต้นหรือเป็นไทรพันธ์ สูงถึง 25 ม. มักมีรากอากาศ ใบเรียงเวียน แผ่นใบรูปรีถึงรูปหอก กว้าง 3.5 – 5 ซม. ยาว 10 – 13.5 ซม. ปลายเรียวแหลม ฐานกลมมนหรือทู่ ผิวเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นใบ 9 – 11 คู่ หูใบมีขนสั้นนุ่มหลุดร่วงง่ายสีขาวปกคลุม หน่วยผลรูปไข่กลับหรือกลม ไม่มีก้าน ออกเป็นคู่ตามซอกใบ สุกสีเหลืองแกมส้ม หรือส้มแกมน้ำตาล

1.9 *Ficus microcarpa* L.f. (ไทรช้อยใบทู่)

ไม้ต้นขนาดใหญ่ สูง 20 – 25 ม. มีรากช้อยตามกิ่งและลำต้น ใบเรียงสลับวนรอบกิ่ง ใบรูปรี รูปไข่จนถึงเกือบกลม ปลายทู่ ขอบเรียบ ฐานแหลมหรือทู่ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นใบ 5 – 6 คู่ แผ่นใบกว้าง 3.5 – 6 ซม. ยาว 5 – 8 ซม. หน่วยผลรูปทรงกลมผิวเกลี้ยง ออกเป็นคู่ตามซอกใบหรือตามกิ่ง ไม่มีก้าน

1.10 *Ficus pubipetiola* Chantaras. (โพก้านใบขน)

ไม้ต้นขนาดเล็ก สูง 10 – 15 ม. ใบรูปไข่ เรียงสลับ ปลายเป็นหางแหลม ฐานเว้า ผิวใบด้านล่างมีขนสั้นนุ่มปกคลุม เส้นใบ 5 – 9 คู่ แผ่นใบกว้าง 4 – 9 ซม. ยาว 6.5 – 12 ซม. ก้านใบยาว 1.1 – 2.5 ซม. มีขนสั้นนุ่มปกคลุมหนาแน่น หน่วยผลรูปไข่กลับ ไม่มีก้าน ออกเป็นคู่ตามซอกใบ หรือตามกิ่ง แก่สีเขียวสุกสีดำ

1.11 *Ficus racemosa* L. (มะเดื่ออุทุมพร)

ไม้ต้นสูง 15 – 20 ม. ใบเรียงสลับ แผ่นใบรูปไข่แกมขอบขนาน กว้าง 3.2 – 5 ซม. ยาว 7 – 13 ซม. ปลายแหลมหรือเป็นหางแหลม ฐานมนหรือแหลม เส้นใบ 7 – 8 คู่ ก้านใบยาว 3 – 4 ซม. หน่วยผลรูปทรงกลม ออกเป็นช่อตามต้นหรือกิ่งขนาดใหญ่ ขนาดตามขวางตอนสด 2.2 – 3 ซม. สุกสีแดงหรือส้มแกมแดง

1.12 *Ficus religiosa* L. (โพศรีมหาโพ)

ไม้ต้นขนาดใหญ่ สูงถึง 30 ม. ใบรูปหัวใจ เรียงสลับ ฐานใบเว้า ปลายเป็นหางยาวแหลม ยาวได้ถึง 1 ใน 3 ของความยาวใบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ด้านบนเป็นเงามันสะท้อนแสง เส้นใบ 7 – 8 คู่ แผ่นใบกว้าง 7 – 11 ซม. ยาว 15 – 21 ซม. ก้านใบยาว 8 – 12 ซม. ผิวเกลี้ยง หน่วยผล รูปทรงค่อนข้างกลม ไม่มีก้าน ผิวเกลี้ยง ออกเป็นคู่ตามซอกใบ หรือตามกิ่ง สุกสีดำ

1.13 *Ficus rumphii* Blume (โพจันทน์, โพประสาท)

ไม้ต้นขนาดใหญ่หรือบางครั้งเป็นไทรพันธ์ สูงถึง 25 ม. ใบรูปหัวใจ เรียงสลับ ปลายเป็นหางแหลม ฐานเว้า ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นใบ 3 – 6 คู่ แผ่นใบกว้าง 10 – 15 ซม. ยาว 14 – 20 ซม. หน่วยผลรูปทรงกลมหรือไข่กลับ ไม่มีก้าน ออกเป็นคู่ตามซอกใบ หรือตามกิ่ง แก่สีเขียวสุกสีดำ

1.14 *Ficus saxophila* Blume

ไม้ต้นขนาดใหญ่หรือบางครั้งเป็นไทรพันธ์ สูงถึง 35 ม. ใบรูปหัวใจ เรียงสลับ ปลายเป็นหางแหลม ขอบเรียบ ฐานเว้า ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นใบ 4 – 9 คู่ แผ่นใบกว้าง 3 – 10 ซม. ยาว 4 – 17 ซม. หน่วยผล

รูปทรงกลมหรือไข่กลับ ไม่มีก้าน ออกเป็นคู่ตามซอกใบ หรือตามกิ่ง แก่สีเขียวสุกสีแดง

1.15 *Ficus superba* (Miq.) Miq. (เลียบ)

ไม้ต้นขนาดใหญหรือบางครั้งเป็นไทรพัน สูง 25 – 30 ม. ผลัดใบ ใบรูปรีแกมขอบขนาน เรียงสลับเป็นกระจุกตามปลายกิ่ง ปลายเป็นติ่งแหลมเล็ก ๆ ขอบเรียบ บิดเป็นคลื่น ฐานกลม ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นใบ 6 – 8 คู่ แผ่นใบกว้าง 5.5 – 8.5 ซม. ยาว 11 – 16 ซม. หูใบรูปไข่ ยาว 1.1 – 1.3 ซม. มีขนขาวนุ่มสีเหลืองปกคลุม ด้านนอก หน่วยผลรูปไข่กว้างหรือรูปไข่กลับ เริ่มสุกสีขาวสุกอมสีดำ

1.16 *Ficus talbotii* King (คันแหลน)

ไม้ต้นหรือบางครั้งเป็นไทรพัน สูงถึง 15 ม. ใบรูปไข่ถึงรูปรี เรียงสลับเวียน ปลายแหลม ฐานรูปกลมหรือกลม ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นใบ 6 – 7 คู่ แผ่นใบกว้าง 2 – 3.5 ซม. ยาว 4.5 – 9 ซม. ก้านใบยาว 1 – 1.6 ซม. ผิวใบเกลี้ยงหรือมีขนสั้นนุ่มปกคลุม หน่วยผลรูปทรงกลมหรือไข่กลับ ไม่มีก้าน ออกเป็นคู่ตามซอกใบ หรือตามกิ่ง

1.17 *Ficus tinctoria* G. Forst. subsp. *gibbosa* (Blume) Corner (ไทรกร่าง)

ไม้ต้นหรือไม้พุ่ม สูงถึง 20 ม. ใบเรียงสลับ รูปไข่แหลมตัด เบี้ยว แผ่นใบมักไม่สมมาตร กว้าง 4 – 10 ซม. ยาว 6 – 19 ซม. ปลายใบแหลม มนหรือ เป็นติ่งแหลม ฐานใบรูปแกมรูปกลม และมักจะเบี้ยว เส้นใบ 3 – 7 คู่ หน่วยผลรูปทรงกลม ออกตามซอกใบหรือตามกิ่ง ก้านหน่วยผลยาว 0.5 - 0.8 ซม. สุกสีเหลืองแกมส้ม

2. สถานภาพไม้สกุลมะเดื่อในพื้นที่ภูเขาหินปูน

การจัดสถานภาพของไม้สกุลมะเดื่อ โดยใช้เกณฑ์ตาม IUCN red list of threaten species Categories and Criteria version 3.1 (IUCN, 2017) พบว่ามีไม้สกุลมะเดื่อส่วนใหญ่มีสถานภาพไม่เสี่ยงต่อการถูกคุกคาม ยกเว้น 2 ชนิดมีสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ (EN) คือ *Ficus alongensis* และ โพก้านใบขน (*Ficus pubipetiola*) เตื่อ

แห (*Ficus anastomosans*) เป็นชนิดที่อยู่ในสถานภาพเสี่ยงต่อการถูกคุกคาม ด้วยเหตุที่จำนวนประชากรของชนิดนี้ในธรรมชาติลดลงเป็นจำนวนมาก เนื่องจากมีการนำออกมาจากธรรมชาติเพื่อปลูกเป็นไม้ประดับ

3. การใช้ประโยชน์

พบว่ามีการใช้ประโยชน์มะเดื่อในรูปแบบของไม้ประดับ และการใช้ประโยชน์ด้านความเชื่อ ดังนี้

3.1 ไม้ประดับ

ไม้สกุลมะเดื่อในพื้นที่เขาหินปูน 8 ชนิดที่มีการนำไปเป็นไม้ประดับ คือ 1) เตื่อแห *Ficus anastomosans* 2) ไทร *Ficus concinna* 3) ไทรหิน *Ficus curtipes* 4) ไทรช้อย *Ficus maclellandii* 5) ไทรช้อยใบหูก *Ficus microcarpa* 6) โพศรีมหาโพ *Ficus religiosa* 7) ไทรช้อยใบแหลม *Ficus benjamina* และ 8) โพจีนก *Ficus rumphii*

3.2 ด้านความเชื่อ

ไม้สกุลมะเดื่อในพื้นที่เขาหินปูน 2 ชนิดที่มีการใช้ประโยชน์ในรูปแบบของความเชื่อ คือ โพศรีมหาโพ *Ficus religiosa* และ โพจีนก *Ficus rumphii*

สรุปผล

พบไม้สกุลมะเดื่อทั้งสิ้น 17 ชนิด มีเพียงโพศรีมหาโพ *Ficus religiosa* ที่เป็นไม้ต่างถิ่นที่ถูกนำเข้ามาปลูก ส่วนอีก 16 ชนิดที่เป็นไม้ประจำถิ่น ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม มีเพียง 3 ชนิดเท่านั้นที่พบขึ้นอยู่ทุกพื้นที่ที่สำรวจ คือ โพจีนก *Ficus rumphii* ไทรช้อยใบหูก *Ficus microcarpa* และโพหิน *Ficus glaberima* subsp. *siamensis* โดยที่ โพจีนกและไทรช้อยใบหูกเป็นพืชที่ขึ้นได้ทั่วไปทุกสภาพพื้นที่ ในขณะที่โพหินไม่พบในพื้นที่อื่นที่นอกเหนือจากเขาหินปูน จึงกล่าวได้ว่า โพหิน เป็นไม้สกุลมะเดื่อที่มีความจำเพาะกับถิ่นอาศัยที่เป็นภูเขาหินปูน

Table 1 Species list of Genus *Ficus* which included with number of individuals and status and status found at lime stone forest.

Local name	Botanical name	WKW	WPB	WPR	KSK	KCD	Status
-	<i>Ficus alongensis</i> Gagnep.					1	EN
เดื่อแห	<i>Ficus anastomosans</i> Wall. ex Kurz			3		8	NT
ไทรย้อยใบแหลม	<i>Ficus benjamina</i> L.	7			2		LC
ไทร	<i>Ficus concinna</i> (Miq.) Miq.	5			7	9	LC
ไทรหิน	<i>Ficus curtipes</i> Corner	6				24	LC
ลุงขน	<i>Ficus drupacea</i> Thunb.	5				8	LC
โพหิน	<i>Ficus glaberima</i> Blume subsp. <i>siamensis</i> (Corner) C.C. Berg	5	7	7	9	16	LC
ไทรย้อย	<i>Ficus maclellandii</i> King	3				5	LC
ไทรย้อยใบหูก	<i>Ficus microcarpa</i> L.f.	8	3	8	12	17	LC
โพก้านใบขน	<i>Ficus pubipetiola</i> Chantaras.				2		EN
โพศรีมหาโพ	<i>Ficus religiosa</i> L.	2	5	1	3	2	LC
มะเดื่ออุทุมพร	<i>Ficus racemosa</i> L.	1				1	LC
โพจีนก	<i>Ficus rumphii</i> Blume	8	2	9	5	17	LC
-	<i>Ficus saxophila</i> Blume	5	8		5	15	LC
เดี่ยบ	<i>Ficus superba</i> Miq.					1	LC
คันทแลน	<i>Ficus talbotii</i> King	13			31	2	LC
ไทรกร่าง	<i>Ficus tinctoria</i> G. Forst. subsp. <i>gibbosa</i> (Blume) Corner	2				17	LC

Remark 1: IUCN Criteria version 3.1 (IUCN, 2017)

EX = Extinct

EW = Extinct in the wild

CR = Critically Endangered

EN = Endangered

VU = Vulnerable

NT = Near Threatened

LC = Least Concern

Remark 2: WKW = Wat Khao Wong,

WPB = Wat Phra Phuttabat

WPR = Wat Pra Pattara Piyaram

KSK = Khao Samoh Khon

KCD = Khao Chon Duae

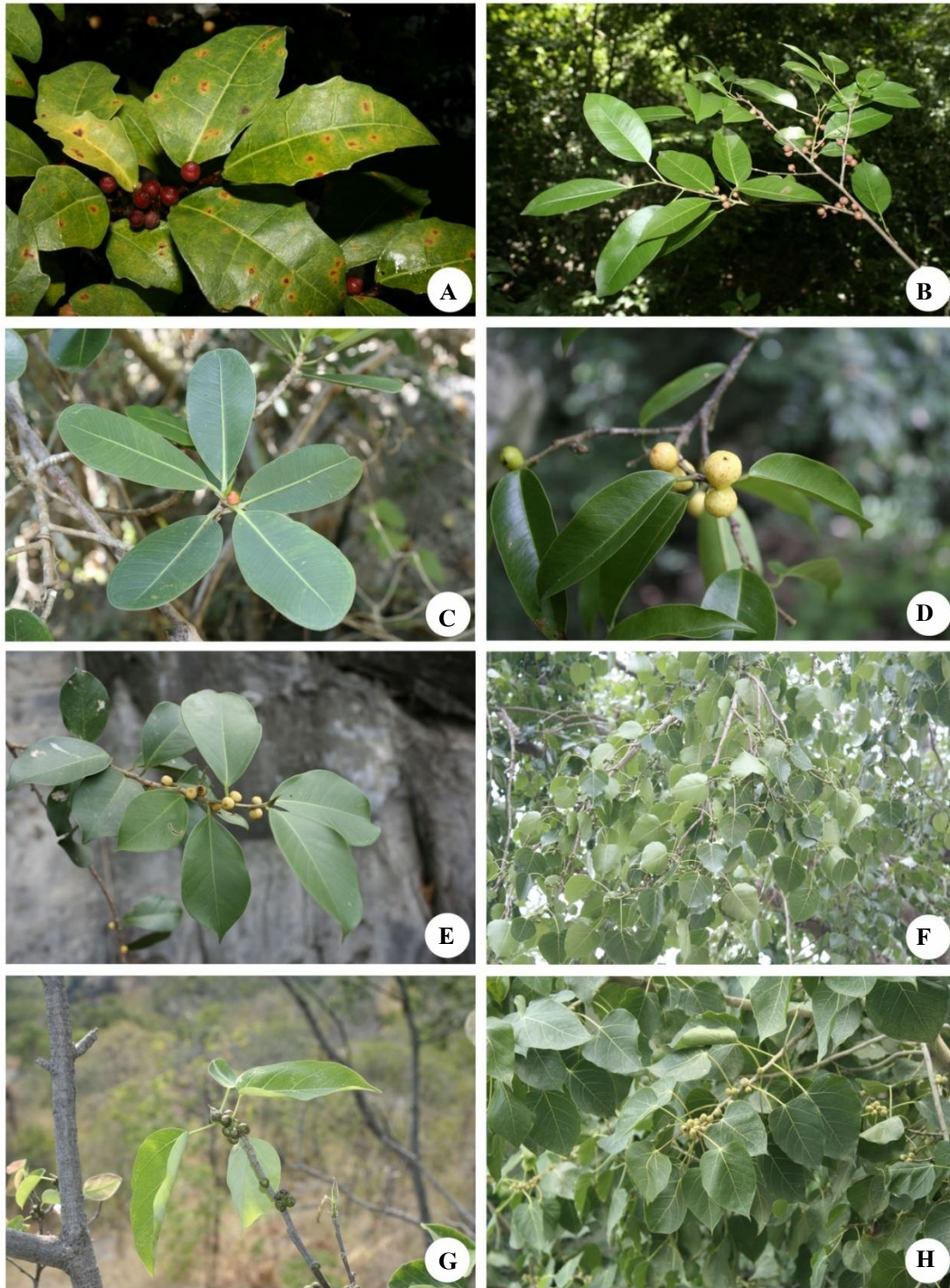

Figure 1 Some Genus Ficus; A) เตื่อแห่ *Ficus anastomosans*, B) ไกร *Ficus concinna*, C) ไทรหิน *Ficus curtipes*, D) ไทรช้อย *Ficus maclellandii*, E) ไทรช้อยใบทู่ *Ficus microcarpa*, F) โพศรีมหาโพ *Ficus religiosa*, G) *Ficus saxophila* and H) *Ficus rumphii* Blume

สถานภาพตาม IUCN มีเพียงสองชนิดที่อยู่ในสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ (EN) คือ *Ficus alongensis* และ *Ficus pubipetiola* ซึ่งทั้งสองชนิดมีจำนวนประชากรที่น้อยมาก โดย *Ficus alongensis* มีรายงานการค้นพบที่จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ เพียงแห่งเดียว และก็ไม่มีรายงานอีกเลย จนกระทั่งถูกค้นพบในการศึกษารั้วนี้ที่เขาซอนเคือ ซึ่งถือเป็นรายงานการค้นพบเป็นครั้งที่สอง ส่วน *Ficus pubipetiola* ภายหลังจากรายงานการค้นพบชนิดนี้ที่เขาสมอคอน จังหวัดลพบุรี เพียงครั้งเดียว มีประชากรแค่ 2 ต้น ก็ไม่พบที่อื่นอีกเลย

ด้านการใช้ประโยชน์ พบว่ามีการนำมาเป็นไม้ประดับถึง 8 ชนิด และใช้ประโยชน์ในเชิงความเชื่อ 2 ชนิด จึงถือได้ว่ากุเขาหินเป็นแหล่งอาศัยของไม้สกุลมะเดื่อที่มีความสำคัญ เพื่อการนำไปสู่การใช้ประโยชน์ทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน จึงควรเร่งหามาตรการในการดูแลรักษาป่าเขาหินปูนที่ปัจจุบันเกิดการรบกวนสูง เพื่อให้สามารถเป็นแหล่งรวมของพันธุ์พืชตามธรรมชาติสำหรับพืชที่มีความเฉพาะต่อถิ่นอาศัยและยังสำรวจไม่พบในถิ่นอาศัยอื่น ๆ ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูงต่อบุคลากรของวนอุทยาน ถ้ำเพชร-ถ้ำทอง และ สวนพฤกษศาสตร์พุแค ที่อำนวยความสะดวกในการสำรวจภาคสนาม กราบขอบพระคุณเจ้าอาวาสวัดเขาวง (ถ้ำนารายณ์) วัดพระพุทธบาท วัดเขาสมอคอน ที่เมตตาสถานที่เก็บข้อมูล และกราบขอบพระคุณเจ้าอาวาสวัดป่าภักทรปิยาราม ที่เมตตาสถานที่พักและสถานที่เก็บข้อมูล ขอขอบคุณองค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติสนับสนุนงบประมาณหลักในงานวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- Berg, C.C. 2003. Flora Malesiana precursor for the treatment of Moraceae 1: The main subdivision of Ficus: the subgenera. **Blumea** 48: 167–178.
- Berg, C.C. and E.J.H. Corner. 2005. **Moraceae in: Nootboom H editor Flora Malesiana** Ser.1, 17 (2). Leiden: National Herbarium Nederland, Netherlands.
- Berg, C.C., N. Pattharahirantricin and B. Chantarasuwan. 2011. Moraceae, pp. 475-675. In T. Santisuk, and K. Larsen., eds. **Flora of Thailand 10 (4)**. The Forest Herbarium, Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation, Bangkok.
- Chalermglin, P., J. Srithongkul and A. Piriaphattarakit. 2008. **New Plant Species in Thailand**. Biodiversity Research and Training Program, Bangkok.
- Chantarasuwan, B. 2009. **Ficus in Khao Nan National Park**. National Science Museum Thailand, Pathum Thani. (In Thai)
- Chantarasuwan, B., W. Sa-nguansombat and N. Kumthong. 2006. **Ficus in Eastern Thailand Forest**. National Science Museum Thailand, Pathum Thani. (In Thai)
- Chantarasuwan, B. and N. Tonwoot. 2010. Diversity of Plants in Ko Man Islands, Rayong Province. **Journal of Tropical Plants Research** 3: 31–50.
- Goor, A. 1956. The History of the Fig in the Holy Land from Ancient times to Present Day. **Economic Botany** 19: 124–135.

IUCN red list of threaten species. 2017. **Categories & Criteria (Version 3.1)**. Available Source: http://www.iucnredlist.org/static/categories_criteria_3.1, November 1, 2017.

Masuthon, S. 1979. **Taxonomic Studies of the Genus Ficus in Sakaerat**. M.S. Thesis, Kasetsart University.

Pooma, R., S. Suddee, V. Chamchumroon, N. Koonkhunthod, K. Phattarahirankanok, S. Sirimongkol and M. Poopath. 2005. A Preliminary Check-list of **Threatened Plants in Thailand**. Department of National Parks, Wildlife and Plants Conservation, Bangkok. (In Thai)

Santisuk, T. 1989. Flora of Thailand: in the Past, Present and Future, pp. 81 – 90. In Wongsiri, S. and S. Lorlowhakarn, eds. **Biodiversity in Thailand**. The Science Society of Thailand under the Patronage of His Majesty the King, Bangkok. (In Thai)

Thapyai, C., P. Wilkin and K. Chayamarit. 2014. *Dioscorea petelotii* Prain & Burkill (Dioscoreaceae): A new record for Thailand and the discovery of male and female flowers. **Thai Forest Bulletin (Botany)** 32: 159-167.